

МЕТОДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК МЕТА ТА РЕЗУЛЬТАТ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті проаналізовано зміст поняття «методична компетентність учителя», презентовано власне трактування поняття «методична компетентність учителя початкових класів у навчанні математики молодших школярів», а також визначено процес набуття майбутнім учителем методичної компетентності як одного із завдань професійної підготовки в педагогічному ВНЗ.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна компетентність, методична компетентність учителя.

Постановка проблеми. У зв'язку з затвердженням Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 Національної рамки кваліфікацій оновлюються цілі й професійної підготовки у педагогічних вишах на засадах компетентнісного підходу. Таким чином, більшість вітчизняних учених одностайні у визначенні мети професійної підготовки майбутнього вчителя – набуття ним професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що в наукових працях останніх років педагоги та психологи вищої школи велику увагу приділяють видам професійно-педагогічної компетентності вчителя, серед яких виділяють методичну (В. Адольф, І. Акуленко, О. Зубков, С. Івашнова, А. Кузьминський, Н. Кузьміна, О. Лебедева, І. Малова, Т. Сясіна, В. Ситаров, С. Скворцова, Н. Тарасенкова, Н. Цюлюпа та ін.) або дидактико-методичну компетентності (Н. Глузман, Л. Коваль, Т. Руденко та ін.). Дослідники розглядають методичну компетентність, пов'язуючи її з викладанням певного навчального предмета. У науковій літературі найбільш представленою є методична компетентність учителя іноземної мови (Є. Азімов, В. Баркасі, К. Безукладников, О. Бігич, О. Ігна, М. Йай, Є. Кавнатська, В. Калінін, К. Кожухов, І. Михалевська, Т. Ощепкова, І. Пінчук, М. Пролигіна, Д. Старкова, Н. Соколова, Т. Тамбовкіна, А. Щукін та ін.). Менш розробленою є проблема формування методичної компетентності вчителя фізичної культури (М. Данилко, Р. Карпюк, О. Онопрієнко, О. Смакула, А. Черноштан та ін.), учителя фізики (О. Лебедева, Є. Мисечко, О. Ткаченко, В. Рудницький та ін.), учителя математики (І. Акуленко, А. Кузьминський, І. Малова, Т. Мамонтова, В. Моторіна, С. Скворцова, Н. Тарасенкова, А. Щербаков та ін.), і значно менше — учителя початкової школи (О. Борзенкова, Н. Глузман, Л. Коваль, Т. Руденко, С. Скворцова та ін.). Між тим, саме методична компетентність учителя початкової школи заслуговує найбільшій увазі, оскільки вчитель початкової школи має бути компетентним у викладанні не одного, а багатьох предметів.

Цілі статті. Одностайної думки щодо визначення змісту поняття «методична компетентність учителя», у тому числі й методичної компетентності вчителя в галузі навчання математики в початковій школі досі немає. Тому мета статті — це аналіз та уточнення поняття «методична компетентність», а також презентація власного розуміння поняття «методична компетентність учителя початкових класів у навчанні математики молодших школярів».

Виклад основного матеріалу дослідження. Користуючись різною термінологією: «методична компетентність», «дидактико-методична компетентність» та «професійно-методична компетентність», учені майже одностайні в розумінні сутності цієї категорії, як такої, що являє собою систему спеціально-наукових, методичних, дидактико-методичних знань, умінь й досвіду розв'язування методичних задач, що виникають під час навчання учнів окремого предмета (І. Акуленко, Л. Банашко, К. Кожухов, Н. Кузьміна, А. Кузьминський, Т. Мамонтова, І. Малова, А. Мормуль, Т. Руденко, С. Скворцова, Н. Тарасенкова, Н. Цюлюпа та ін.); готовності виконувати професійні функції (В. Шаган), готовності до проведення занять за різними навчальними комплектами (С. Скворцова), готовності професійно використовувати в навчальному процесі сучасні інформаційні і навчальні технології та методики (К. Кожухов); здатності розпізнавати проблемні методичні завдання та спроможності ефективно розв'язувати їх (О. Зубков та С. Скворцова), здатності до самореалізації та постійного самовдосконалення (Н. Цюлюпа); причому, необхідною умовою наявності методичної компетентності є наявність певних особистісних якостей (Н. Кузьміна, Т. Мамонтова). Існують дослідження, в яких методична компетентність розглядається у взаємозв'язку із предметною компетентністю. Так, О. Борзенкова та Н. Глузман досліджують методико-математичну компетентність.

Визначаючи методичну компетентність як найважливіший компонент професійно-педагогічної компетентності, який встановлює залежність розвитку цієї компетентності від якості діяльності. Н. Кузьміна [2] визначає у структурному плані методичної компетентності три компоненти: професійні знання, професійні вміння, особистісні якості, які забезпечуються дидактичними, організаційно-аналітичними і особистісними особливостями педагога.

Як системне особистісне утворення, пропонує розглядати методико-математичну компетентність Н. Глузман [1], що у своїй структурі поєднує не лише теоретичні, практико зорієнтовані, дослідницькі знання та вміння з математики й методики її навчання в початковій школі, а й ціннісне ставлення до методичного вдосконалення результатів своєї професійної діяльності шляхом самоосвіти, самореалізації, соціалізації та особистісного розвитку.

Виходячи із загального розуміння компетентності як здатності особистості розпізнавати і вирішувати методичні завдання та проблеми, методичну компетентність трактує О. Зубков.

Методичну компетентність учителя математики С. Скворцова розглядає як теоретичну і практичну готовність до проведення занять з математики за різними навчальними комплектами та спроможність ефективно розв'язувати стандартні та проблемні методичні задачі. Зміст теоретичної готовності розкривається через узагальнене вміння педагогічно мислити, що передбачає наявність аналітичних, прогностичних, проектних і рефлексійних умінь (А. Роботова, Т. Леонтьєва, І. Шапошникова). Під практичною готовністю майбутнього педагога до проведення уроків математики С. Скворцова розуміє набуття ним досвіду застосування складових теоретичної готовності на практиці: через імітацію майбутньої педагогічної діяльності під час рольових ігор, через проектну діяльність по розв'язуванню методичних проблем тощо [5; 119-124].

Аналогічних поглядів дотримуються В. Шаган та К. Кожухов. В. Шаган визначає методичну компетентність як інтегральну професійно-особистісну характеристику педагога, що виражається в його готовності виконувати професійні функції; К. Кожухов – через технологічну готовність професійно використовувати в навчальному процесі сучасні інформаційні та навчальні технології, методики і прийоми, адаптуючи їх до різноманітних педагогічних ситуацій.

Таким чином, учені пропонують розглядати методичну компетентність учителя через теоретичну і практичну готовність до проведення занять, що виявляється в наявності в учителя дидактико-психологічних знань, умінь та досвіду розв'язування методичних задач.

У цьому ж напрямі, але роблячи вже акцент на системі знань, умінь та практичному досвіді в їхньому застосуванні, пропонують власні трактування І. Акуленко, Л. Банашко, О. Борзенкова, А. Кузьминський, І. Малова, Т. Мамонтова, А. Мормуль, Т. Руденко, Н. Тарасенкова, Н. Цюлюпа та ін.

І. Акуленко, А. Кузьминський, Н. Тарасенкова підкреслюють саме яскраво виражений прикладний характер методичної компетентності, що поєднує систему спеціально-наукових, психолого-педагогічних, дидактико-методичних знань, умінь й особистого досвіду в їхньому застосуванні під час викладання математики [3].

Таблиця 1

Визначення методичної, професійно-методичної, дидактико-методичної, методико-математичної компетентностей

№ з/п	Автор	Комп-ть	Трактування поняття
1	Н. Кузьміна	Методична	найважливіший компонент професійно-педагогічної компетентності, який встановлює залежність розвитку цієї компетентності від якості діяльності. У структурному плані методична компетентність включає три компоненти: професійні знання, професійні вміння, <u>особистісні якості</u> , які забезпечуються дидактичними, організаційно-аналітичними і особистісними особливостями педагога.
2	О. Зубков		забезпечує <u>здатність</u> розпізнавати і вирішувати методичні завдання, проблеми, що виникають в ході педагогічної діяльності вчителя.
	Н. Глузман	Методико-математична	системне особистісне утворення, що відображає інтеграцію теоретичних, практико зорієнтованих, <u>дослідницьких знань та умінь з математики й методики її навчання в початковій школі, ціннісного ставлення</u> до методичного вдосконалення результатів своєї професійної діяльності шляхом самоосвіти, самореалізації, соціалізації та особистісного розвитку.
4	С. Скворцова	Методична	теоретична і практична <u>готовність</u> до проведення занять (з математики) за різними навчальними комплектами, що виявляється у сформованості системи дидактико-методичних знань і умінь з окремих розділів та тем курсу, окремих етапів навчання й досвіду їх застосування (дидактико-методичних компетенцій), <u>спроможність</u> ефективно розв'язувати стандартні та проблемні методичні задачі. Основою набуття майбутніми вчителями методичної компетентності є сформованість в них методичних компетенцій.
5	В. Шаган		інтегральна професійно-особистісна характеристика педагога, що виражається в його <u>готовності</u> виконувати професійні

			функції і домагатися високих результатів в педагогічній діяльності, реалізуючись в ній особисто і професійно.
6	К. Кожухов		сукупність методичних <u>знань</u> , операційно-методичних та психолого-педагогічних <u>вмінь</u> , які формуються в процесі професійної підготовки вчителя, а також <u>технологічної готовності</u> професійно використовувати в навчальному процесі сучасних інформаційних та навчальних технологій, методик і прийомів, адаптуючи їх до різноманітних педагогічних ситуацій.
7	Т. Мамонтова	Професійно-мето-дична	оволодіння сукупністю професійно-методичних <u>знань</u> , професійно-методичних <u>умінь</u> і професійно значущих <u>якостей особистості</u> , необхідної для якісного виконання вчителем навчально-методичної діяльності.
8	Н. Цюлюпа	Методична	представляє систему <u>знань</u> , <u>умінь</u> і практичного <u>досвіду</u> , а також розвинутих загальних <u>здібностей</u> , спрямованих на реалізацію педагогічної діяльності з однозначною <u>здатністю</u> до самореалізації і постійного самовдосконалення.
9	А.Кузьминський Н.Тарасенкова, І. Акуленко		поєднує систему спеціально-наукових, психологічних, педагогічних, методичних <u>знань</u> , <u>умінь</u> і особистого <u>досвіду</u> в їхньому застосуванні.
10	І. Малова		певний ступінь оволодіння <u>методичними</u> <u>уміннями</u> , відображеними в професіограмі вчителя; <u>управлінськими</u> <u>уміннями</u> ; <u>прийомами</u> і способами розв'язування <u>методичних задач</u> ; організацією педагогічного процесу, що забезпечує засвоєння математики учнями.
11	А. Мормуль		система наукових, психологічних, педагогічних і предметних <u>знань</u> та професійно-методичних <u>умінь</u> , які базуються на знаннях дидактичних методів, принципів і прийомів та сприяють формуванню всіх компонентів професійної компетентності.
12	Л. Банашко		оволодіння <u>знаннями</u> методологічних і теоретичних основ методики навчання різних предметів, концептуальних основ структури і змісту засобів навчання (підручників, навчальних посібників тощо), <u>уміння</u> застосувати знання в педагогічній і громадській діяльності, <u>виконувати основні професійно-методичні функції</u> .
13	Т. Руденко	Дидактико-мето-дична	система <u>знань</u> , <u>умінь</u> , <u>навичок</u> та оптимальне поєднання методів оперування з педагогічними об'єктами, необхідну для професійної діяльності вчителя.
14	О. Борзенкова	Методико-мате-матична	володіння інтегрованої методикою навчання; <u>умінням</u> створювати оптимальні умови навчання, включати молодших школярів в активну творчу діяльність; <u>знанням</u> особливостей розумової діяльності учнів та вікових особливостей; <u>умінням</u> чітко планувати урок, формулювати навчальні завдання і підбирати оптимальні засоби для їх вирішення та ін.

Методичну компетентність, як систему знань, умінь і практичного досвіду, а також розвинутих загальних здібностей учителя, розглядає Н. Цюлюпа, підкреслюючи його здатність до самореалізації і постійного самовдосконалення.

Аналогічно, але більше детально, визначає методичну компетентність А. Мормуль – як систему наукових, психологічних, педагогічних і предметних знань та професійно-методичних умінь. Трактуючи дидактико-методичну компетентність як систему знань, умінь та навичок, Т. Руденко [4] наголошує на оптимальному поєднанні методів оперування з педагогічними об'єктами, що є необхідним для професійної діяльності. Методичну компетентність як уміння застосувати знання в педагогічній і громадській діяльності та виконувати основні професійно-методичні функції визначає Л. Банашко.

На оволодінні вчителем прийомами і способами розв'язування методичних задач наголошує І. Малова, включаючи в трактування аналізованого поняття методичні та управлінські уміння, що відображені в професіограмі вчителя.

Вужчим є трактування методико-математичної компетентності О. Борзенкової, яка підкреслює уміння вчителя створювати оптимальні умови навчання, включати молодших школярів в активну творчу діяльність та знання особливостей розумової діяльності учнів та вікових особливостей.

Трагування методичної, дидактико-методичної, методико-математичної, професійно-методичної компетентностей зазначеними вченими подано в таблиці 1.

Нам більш імпонують визначення науковців, в яких представлено методичну компетентність не тільки через оволодіння сукупністю професійних знань, професійних умінь та готовності виконувати професійні функції, домагатися високих результатів в педагогічній діяльності, а й як інтегральну професійно-особистісну характеристику педагога із визначенням професійно значущих особистісних якостей (Н. Глузман, Н. Кузьміна, Т. Мамонтова та В. Шаган ін.).

Дещо інший погляд представлено у дослідженнях О. Бігич (автор користується терміном «компетенція»). Так *методичну компетенцію вчителя початкової школи у викладанні іноземної мови дослідниця подає як сукупність його методичних знань, навичок і вмінь та індивідуальних, суб'єктивних й особистісних якостей, яка функціонує як здатність проектувати, адаптувати, організовувати, вмотивувати, досліджувати й контролювати навчальний, пізнавальний, виховний і розвиваючий аспекти іншомовної освіти молодших школярів у класній і позакласній роботі, а також спілкуватися з учнями. Це трактування більшою мірою відповідає змісту методичної компетентності, як її розуміють переважна більшість вчених. Таким чином, означення О. Бігич співзвучне з визначеннями К. Кожухова, Н. Кузьміної, Т. Мамонтової та ін.*

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Виходячи з вище сказаного дістаємо висновок про те, що вчені майже однакові у розумінні сутності методичної компетентності, як такої, що являє собою здатність особистості до самореалізації та постійного самовдосконалення; готовність до проведення занять за різними навчально-методичними комплектами, готовність використовувати сучасні навчальні технології, методики, прийоми, що базуються на системі предметно-наукових, дидактико-методичних знань та вмінь; що створює підґрунтя для спроможності результативно діяти, ефективно розв'язуючи методичні задачі, що виникають під час навчання учнів окремого предмету.

Диференціюючи поняття «компетентності» та «компетенції» в нашому дослідженні вважаємо компетенції основою, внутрішнім резервом компетентності; причому компетентність розглядається нами як якість особистості, що виявляється у здатності і спроможності ефективно діяти в стандартних і проблемних ситуаціях; компетенції – як суспільно визнаний результат освіти. Слід зазначити, що базис компетенції становлять знання, вміння, навички, досвід діяльності і ціннісне ставлення до неї. Таким чином, під методичною компетентністю ми розуміємо системне особистісне утворення, яке виявляється у здатності до здійснення та організації процесу навчання з предмету на рівні сучасних вимог, спроможності успішного розв'язування методичних задач, що ґрунтується на теоретичній і практичній готовності до викладання предмета. Методичні компетенції розглядаємо як основу, внутрішній резерв методичної компетентності, що виявляються у наявності предметно-наукових, дидактико-методичних та психологічних знань, умінь розв'язування методичних задач, наявності досвіду діяльності із навчання предмету та емоційно-ціннісного ставлення до цього процесу.

Набуття майбутнім вчителем методичної компетентності є однією з цілей підготовки в педагогічному вузі. Виходячи з цього, під підготовкою вчителя початкових класів до навчання учнів математики ми розуміємо: процес набуття майбутнім вчителем початкових класів методичної компетентності у навчанні математики молодших школярів; результат процесу підготовки, який відповідає бажаному рівню сформованості методичної компетентності.

Таким чином, перспективу подальшого дослідження цієї проблеми ми бачимо у аналізі педагогічних технологій у вищій школі, що реалізують цілі компетентнісного підходу, у визначенні структури та рівнів сформованості методичної компетентності вчителя початкових класів у галузі викладання математики в початковій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глузман Н. А. Методико-математична компетентність майбутніх учителів початкових класів : [монографія] / Н. А. Глузман. — К. : ВИЩА ШКОЛА–XXI, 2010. — 407 с.
2. Кузьміна Н. В. Професіоналізм личности преподавателя / Н. В. Кузьміна // . - М.: АПН, 1990. - 149 с.
3. Кузьминський А. І. Наукові засади методичної підготовки майбутнього вчителя математики / А. І. Кузьминський, Н. А. Тарасенкова, І. А. Акуленко. – Черкаси: Вид. Від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009.–320 с.
4. Руденко Т. Б. Формирование дидактико-методической компетентности будущего учителя начальных классов в современных условиях: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Т. Б. Руденко // Волгоградский государственный педагогический университет. - Волгоград — 1999. - 312 с.
5. Скворцова С. О. Теоретична та практична готовність як складові методичної компетентності вчителя математики / С. О. Скворцова // Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики: збірник

наукових праць. Випуск VIII; в 3-х томах. – Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2010. – Т.1: Теорія та методика навчання математики. С. 119-124.

Подано до редакції 15.10.12
